

\*\*\*\*\*

## МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

\*\*\*\*\*

УДК 658.8(478)

**В.М. Анікеєнко**

кандидат наук з державного управління,  
голова Вінницької районної державної адміністрації Вінницької області

### НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

*У статті обґрунтовано соціально-економічну сутність і необхідність проведення інституціональних перетворень в агропромисловому комплексі. Досліджено їх соціально-економічні умови, розроблено інституціональну модель впливу інноваційного потенціалу на соціально-економічний розвиток агропромислового комплексу, запропоновано принципи державного впливу на відтворення інноваційного потенціалу.*

**Ключові слова:** агропромисловий комплекс, інноваційний потенціал, інституціональна модель, інституціональні перетворення.

За останні десятиліття у світовій і українській економічній науці набули поширення ідеї інституціоналізму. Вивчення системи відносин між державою й господарськими суб'єктами, індивідуумами та державою, господарськими суб'єктами й іншими індивідуумами, а також між організаціями, що забезпечують функціонування цієї системи, у широкому значенні включається в поняття інституціоналізму.

**Мета статті** – обґрунтувати соціально-економічну сутність і необхідність проведення інституціональних перетворень в агропромисловому комплексі (далі – АПК); дослідити соціально-економічні умови інституціональних перетворень в АПК.

Інституціоналізм має декілька відгалужень: інституціоналізм, неінституціоналізм, еволюційний інституціоналізм тощо. Одним із представників старого інституціоналізму був американський соціолог Т. Веблен (1857–1929), який створював свою концепцію інституціоналізму як протиположності класової боротьби й ортодоксальному лібералізму. Він пропонував вивести суспільство на "третій шлях" розвитку між "плутократією капіталізму й диктатурою пролетаріату" до раціональної промислової системи, позбавленої спотвореного втручання корпоративних фінансів. Ідеї Т. Веблена були втілені в американську економіку (після кризи 1929–1933 рр.) його послідовником У. Мітчеллом. Вони містили в собі втручання в ринкові відносини шляхом проведення банківської реформи, використання державних коштів для усунення диспропорцій у розвитку економіки, створення системи страхування від безробіття тощо. Важливою складовою інституціональних пере-

творень США необхідно вважати прийняття закону про створення державної служби з регулювання паритету цін на сільськогосподарську й промислову продукцію, посилення контролю за купівлею-продажем і спадкуванням сільськогосподарських земель [1].

Нові ідеї інституціоналізму почали розвиватися в США в 1970–1980 рр., потім у Західній Європі, а з початку 1990-х рр. – у Східній Європі й Росії.

Вони вийшли на передній план в економічній теорії (соціально-економічного розвитку) і дістали назву "нова інституціональна економічна теорія" або "неоінституціоналізм". На Заході ці ідеї (напрями) набули розвитку в працях Р. Коуза (1991 р.), Д. Норта (1993 р.). Інституціональний напрям у нашій країні активно розвивається. У теорії та методології проблема ґрунтовно розкрита у працях М. Дем'яненка, Ю. Лопатинського, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, А. Ткача, О. Шпичака, В. Юрчишина, В. Якубенка та ін.

Головна особливість інституціоналізму, на думку вчених, полягає в тому, що цьому економічному напрямку при вивченні економічних явищ і процесів властивий вихід на стикування з іншими суспільними науками: "його вторгнення" у сферу правознавства, історії й організаційної теорії виявилось в перенесенні техніки макроекономічного аналізу на різноманітні соціальні інститути, що справляють значний вплив на діяльність фірм (підприємств) у ринкових умовах і розкривають нові моменти в закономірностях їхнього функціонування, що залишалися раніше в тіні. Підприємство для них як закритий чорний ящик. У процесі інституціонального аналізу, по-перше, розвиток кожної колективної спільності (чи то фірми,

чи то держави) розглядається як цілеспрямована поведінка індивідуальних агентів [5; 12]. Завдяки послідовно проведеному принципу "методологічного індивідуалізму" в центрі нової інституціональної теорії опиняються відносини, які складаються всередині організації.

По-друге, нова інституціональна економічна теорія визначає новий вид відносин, які накладають відбиток на діяльність підприємства, крім фізичних, породжуваних обмеженими ресурсами, і технологічних, що відображають рівень майстерності працівників і її застосування на виробництві. З'являються нові обмеження, тісно пов'язані з існуванням інституціонального економічного середовища й утворенням витрат, що виникають при укладанні угод, пошуку інформації тощо.

Таким чином, неінституціоналізм вводить ще один клас обмежень, зумовлений інституціональною структурою суспільства, – інституціонального середовища, що передбачає функціонування економічних агентів "у світі великих трансакційних витрат, погано або недостатньо визначених прав власності, у світі жорстоких інституціональних реальностей, повному ризику й невизначеності" [13].

По-третє, неінституціоналізм передбачає новий підхід до розуміння обмежень, у межах яких приймаються господарські рішення в реальних умовах, – обмеженої раціональності й опортуністичної поведінки. Перша передбачає наявність обмежених можливостей людського інтелекту, що зумовлює прийняття рішень. Люди іноді не можуть прийняти оптимальні рішення, а приймають тільки ті, "які вони вважають прийнятними, виходячи з доступної їм обмеженої інформації" [4, с. 199–200].

О. Вільянсон увів у науковий обіг новий термін, яким часто оперують представники неінституціоналізму, – "опортуністична поведінка". Вона визначається як переслідування власного інтересу, що доходить "до віроломства". На практиці ж це виявляється в порушенні взятих на себе зобов'язань, наприклад, надаються послуги меншого обсягу й гіршої якості, беруться кредити, хоча заздалегідь відомо про відсутність можливості їхнього повернення, тощо. Мова йде про те, що соціальні інститути обмежують дію людей небездоганної моральності.

При цьому необхідно мати на увазі, що сучасний інституціоналізм пропонує кілька методологічних підходів, які при вивченні сучасної дійсності дають змогу виділити кілька блоків, що визначають відносини економічних агентів у процесі виробництва товарів і послуг, обміну їхньої діяльності, розподілу виробленої ними продукції. Виділені блоки дають можливість зрозуміти все різноманіття складних підходів. Основні з них такі:

– технологічний підхід, в основі якого лежить припущення, що укладені контра-

кти підприємствами суворо виконуються, без затримок, і що межі економічних організацій визначаються характером використовуваної технології;

- організаційно-контрактна перспектива на перший план висуває принцип урахування витрат, які супроводжують взаємодію економічних агентів;
- вивчення й урахування інституціонального середовища (фундаментальних політичних, соціальних, юридичних правил і законів), що накладає відбиток на взаємодію економічних агентів. Правила, що регулюють відносини в публічному середовищі (зокрема, пов'язаних з втратами, які породжуються діяльністю політичних інститутів, наприклад, помилками держави в економічній, соціальній політиці тощо), вивчає теорія суспільного вибору. А правила, що регулюють відносини в приватній сфері, спираються на теорію прав власності (Р. Коуз, Р. Познер та ін.), враховують вигреш у добробуті суб'єктів і забезпечуються інститутами права (насамперед, судовою системою);
- важливим об'єктом, досліджуваним інституціоналізмом, є організаційні структури, які (з урахуванням чинних правил) створюються економічними агентами на контрактній основі. Існує ціла теорія агентських відносин з визначенням "відділення власності й контролю", відносин менеджерів і власників, узгодження їх різних інтересів.

Одним з основних елементів економічних відносин господарських агентів, згідно з ідеєю інституціоналізму, є трансакційний підхід, в основі якого визнання трансакційних витрат і необхідність їхнього скорочення, урахування яких має відбуватися при аналізі виконання контрактів.

До трансакційних витрат належать:

1) витрати пошуку інформації:

- витрати часу й ресурсів на одержання та обробку інформації, а також втрати від недосконалої інформації;
  - витрати на ведення переговорів;
- 2) витрати виміру:
- витрати на заміри, вимірну техніку, втрати через помилки й неточності тощо;

3) витрати зі специфікації (точного визначення) і захисту прав власності:

- видатки на утримання судів, арбітражу, органів держуправління;
- витрати часу й ресурсів, які необхідні для відновлення порушених прав;
- витрати опортуністичної поведінки, породжуваної неточністю врахування внеску кожного учасника в кінцеві результати якого-небудь виду діяльності або суб'єкта ринкового господарювання з так званої роботи "неповною віддачею".

Велике значення при цьому має створення контрольної структури з виконання

укладених контрактів і угод, вирішення су-перечок, адаптації до несподіваних змін, за-стосування санкцій до порушників. Варто звернути увагу на те, що система контракт-них відносин істотно ускладнюється, особли-во для сільськогосподарських підприємств.

Р. Коуз назвав трансакційні витрати "витратами використання ринкового меха-нізму" [5, с. 112]. У сучасних умовах до трансакційних витрат почали відносити будь-які види витрат, які супроводжують взаємодію економічних агентів, незалежно від того, де вона відбувається: на ринку чи на підприємстві.

Розглянуті загальні постулати неоінститу-ціоналізму, на наш погляд, дають можливість застосувати їх до багатьох процесів, що відбуваються при трансформації української економіки, що супроводжується формуван-ням нових організаційно-правових форм гос-подарювання в народногосподарському ком-плексі та в АПК зокрема (холдингів, корпо-рацій, фінансово-промислових груп).

На наш погляд, великий інтерес стано-вить застосування загальних постулатів неоінституціоналізму до дослідження інсти-туціональних процесів в аграрному секторі. Тут вони відбуваються в складних умовах аграрної кризи, збільшеної численними помилками обраних шляхів перетворення ко-лишніх суспільних форм ведення господар-ства (колгоспно-радгоспної системи) і різкого скорочення допомоги держави із субсиду-вання сільськогосподарського виробництва (зменшення у 50 разів з 1991–2000 рр.) [3].

Необхідно визнати, що проведені в аграрній економіці реформи не враховували непідготовленість сільських товаровироб-ників до впровадження "зверху" інституці-ональних перетворень у такому консервати-вному секторі економіки, як сільське госпо-дарство.

Також необхідно погодитися з тим, що був відсутній реальний механізм реалізації цих нововведень. На жаль, дотепер в еко-номічній політиці залишають за собою місце радикалізм і лібералізм, проведені на осно-ві радикальної ліберальної доктрини, пред-ставниками якої є західні вчені Б. Бруцкус, М. Вебер, Л. Мізес, Ф. Хайек та ін. В її осно-ві лежать розвиток індивідуалізму й при-ватної власності, свобода підприємництва, превалювання споживання над виробницт-вом, виключення державного втручання в економіку, вільний поділ праці, що визна-чає лібералізацію зовнішньої торгівлі, та інші постулати.

Спірною видається в сучасних умовах не тільки сама ліберальна доктрина, стає оче-видним незастосовність її в чистому вигляді до українських реформ. Теоретичні праці, а також практика ринкової економіки в роз-винутих капіталістичних країнах показу-ють, що:

- власність у сучасних умовах не є моно-літом, а розпадається на "пучок прав";

- індивідуалізм в економіці змінюється на корпоративні форми організації підпри-ємницької діяльності, а вільна конкуре-нція – на управління ієрархічних струк-тур, розробку й реалізацію корпоратив-ної стратегії;
- держава є найважливішим інструментом ринкової стратегії, без якого вона не може здійснюватися [10, с. 71].

Комплексний аналіз процесів економіч-них реформ дасть змогу виробити необхідні корекції форми організації їхнього здійс-нення, які, у свою чергу, повинні ґрунтува-тися на системному підході як в економіці в цілому, так і в її структурному елементі – агропромисловому комплексі, із властивими йому особливостями. Методологічною осно-вою цих досліджень є структурно-функці-ональний підхід до аналізу соціальних про-цесів.

Основою осмислення й систематизації слугує визначення інститутів як відносин, які систематично повторюються в житті людського суспільства, є "згустками" люд-ських відносин. Інститути пов'язані з пев-ними потребами суспільства, і в цьому ро-зумінні вони функціональні. Функціональ-ний зв'язок визначає їхню стабільність у потоці людських поколінь, що змінюються. Ті самі потреби можуть задовольнятися різ-ними інституціями. Вивчення інституцій дає змогу виділити основні потреби сільського суспільства:

- ведення господарства (економічна);
- відтворення й розвиток сільського спів-товариства (соціальна);
- регулювання відносин усередині сільсь-кого суспільства й у відносинах із зов-нішнім середовищем (владна) [14, с. 9].

Як зазначають окремі автори, необхідно виділити такі положення інституціональної концепції:

- економіка (у тому числі аграрна) як од-на із суспільних підсистем повинна ви-конувати певні системні функції, які ре-алізуються через інститути;
- інститути – це стійкі функціональні, ор-ганізаційні й символічні одиниці суспі-льства, що є втіленням його норматив-но-ціннісних і культурних характе-ристик. До економічних інститутів нале-жать організаційно-правові форми еко-номічної діяльності, у межах яких дося-гається компроміс приватних, групових і суспільних інтересів та які визна-чаються як структурні одиниці економіки;
- економічна поведінка людей в інститу-ціональних формах інтерпретується як набуття майнових прав і обов'язків від-повідно їй конкретних часток учасників і може бути оцінена в термінах транс-акційних витрат.

Дослідження понять і змісту економічних інститутів, ринку, майнових прав та аналіз їхнього стану в умовах реформування україн-ської економіки підтверджують, що негати-

вні сторони поточного стану вітчизняної економіки багато в чому були зумовлені недооцінюванням значущості інституціональних факторів під час її реформування [6].

Разом з тим, посилюючись на теорію інституціоналізму, В. Мамчук розуміє під інститутами сукупність правил і норм, а також механізми їхньої реалізації, за допомогою яких структуруються й спрощуються відносини та взаємодія між людьми й організаціями [8]. У цьому разі важко не погодитися з тим, що відносини й взаємодія між людьми та організаціями спрощуються. Швидше за все, вони не спрощуються, а набувають форми, відмінної від попередньої.

Повертаючись до поняття "інститути", необхідно підкреслити, що деякі автори вважають, та із цим варто погодитися, що вони являють собою стійкі функціональні організаційно-символічні одиниці суспільства, що несуть його нормативно-ціннісні й культурні характеристики. Вони відображають уявлення, що переважають у суспільстві, щодо того, як повинні відбуватися взаємодії людей в індивідуальних і колективних формах діяльності. Інститути встановлюють необхідний рівень контролю за індивідуальними діями з боку суспільства як колективного цілого й наділяють людей певним статусом. Тим самим вони відіграють системоутворювальну роль у суспільстві, надаючи йому властивості *ngoig-concern*, тобто довгостроково й стійко діючої соціальної системи [7].

Необхідність інституціональних перетворень на сучасному етапі була зумовлена складною ситуацією в усіх сферах економіки й особливо в сільському господарстві, де надмірне одержавлення засобів виробництва й землі, відчуження працівників від власності, виробленого продукту та управління призвели до утворення стереотипу сільгоспвиробництва, не орієнтованого на ефективність, товарність і конкурентоспроможність, що спричинило зниження продуктивності праці й зацікавленості в її результатах, скорочення виробництва сільськогосподарської продукції та різкого погіршення соціальних умов жителів села [11].

Сформована ситуація поставила під сумнів подальше застосування основних принципів командно-адміністративної економіки в цілому й у взаємозв'язках різних її галузей, які перестали адекватно відображати зв'язки та пропорції в усіх сферах економіки, в тому числі між промисловістю й сільським господарством [2]. Об'єктивна необхідність реформи викликана тим, що за роки "перетворень" сільського господарства соціально-економічні відносини в селі відвели людині, селянину, у найкращому разі, другорядне місце. Позбавлений власності й економічної свободи, усякого права вибору, селянин не мав стимулу виявляти свої здібності, не був зацікавлений добре працювати, дбайливо використовувати землю й інші

ресурси, ефективно господарювати. Система відчужила селянина не тільки від землі, а й від власності на вироблену ним продукцію. Під час дії цього явища сільське господарство залишалось екстенсивним, витратним, руйнівним для навколишнього середовища [9].

Спроби створення економічних інструментів, що мають на меті підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, використовувались у країні ще протягом 1960-х рр. (розширення господарської самостійності колгоспів і радгоспів, підвищення закупівельних цін, зниження обов'язкових поставок продукції з особистих підсобних господарств, перехід на грошову систему оплати праці тощо). Але командно-адміністративна система, що панувала в країні протягом декількох десятиліть, не готова була трансформуватися й поступитися своїми позиціями.

По суті, з переходом до інтенсивного типу відтворення в 1970–1980-ті рр. командно-адміністративний механізм управління сільськогосподарським виробництвом практично вичерпав свої можливості. Водночас до принципової зміни цього механізму управління керівництво країни не було готове. Тому на початку 1980-х рр. стали наростати кризові тенденції в економіці, що виявилися в різкому зниженні економічного розвитку всіх галузей АПК і погіршенні соціальних показників розвитку села.

Урядом було ухвалено рішення провести ряд перетворень у механізмі управління АПК (1985–1989 рр.) на основі поєднання централізації в управлінні та плануванні, значного розширення господарської самостійності й відповідальності підприємств та об'єднань, активного використання більш гнучких форм і методів керівництва, госпрозрахунку й товарно-грошових відносин. Заходи щодо переведення структурних підрозділів сільгоспідприємств на госпрозрахунок, оренду, виділення фермерських господарств, крім рекламування нового господарського механізму, не підкріплювалися необхідними фінансовими й матеріально-технічними ресурсами. Вони не супроводжувалися змінами в соціально-економічному устрої суспільства й достатнього ефекту, на жаль, не дали [1].

На практиці політичні питання відсували економічні проблеми на другий план. Під видом розвитку економічних інструментів управління сільським господарством продовжувала діяти адміністративна система управління, тотальне розміщення держзамовлень, що виключало можливість використання їх на конкурсній основі.

Інтереси сільських товаровиробників ігнорувалися, що виявлялося в такому: більші обсяги виробленої продукції призначалися для продажу державі без урахування раніше складених договорів, часто за заниженими цінами. Оплата ж за поставлені

ну продукцію затримувалася роками, що істотно підривало економіку господарств. Порушувалися умови поставок і торгівлі зустрічною промисловою продукцією [9].

Все це свідчить про негативні фактори, що властиві економіці адміністративного періоду:

- командно-адміністративна система при одержавленні землі й присвоєнні виробленого продукту не вирішувала продовольчої проблеми в такому обсязі (кількісному і якісному), який задовольняв би потреби населення в продуктах харчування за науково обґрунтованими нормами;
- існуючий аграрний суспільний устрій не сприяв ефективному використанню всіх виробничих факторів (праці, землі й капіталу);
- у колгоспно-радгоспній системі віддавалася перевага зрівняльній системі розподілу доходів;
- система структурного управління в аграрній сфері не регулювала взаємозв'язок землеробства й фондівідтворювальних галузей АПК, що без підвищення якісних параметрів технічних засобів і нових технологій сприяли збільшенню собівартості продукції;
- ігнорувалися права селянина на власність і підприємницьку працю.

Названі проблеми неможливо було вирішити шляхом удосконалення елементів виробничих (аграрних) відносин за допомогою окремих заходів і методів управління існуючої системи. Аграрні відносини стримували розвиток продуктивних чинників, тому "радикальні зміни стали неминучими".

Сутність проведених інституціональних перетворень сільського господарства полягала в такому. Інституціональні перетворення були складовою здійснюваної в країні від початку 1990-х рр. аграрної реформи, ставши етапом трансформації всієї економіки (демонтаж командно-адміністративної системи, формування основ ринкових інститутів, соціалізація суспільно-економічного життя), що мала поставити концептуальне питання про докорінну зміну аграрних відносин. Це означало перехід до нової системи економічних відносин, що включає:

- механізм створення системи економічних відносин, що визначався б не "згори", як колись, а при безпосередній зацікавленості суб'єктів цих відносин, у першу чергу, сільських товаровиробників;
- закони й категорії ринкової економіки, які визначали б відтворювальний процес в агропромисловому комплексі (закони вартості, попиту та пропозиції, зростання продуктивності праці тощо);
- комплексну перебудову державно-правового механізму регулювання виробничих відносин в аграрному секторі на основі докорінного перетворення відносин власності й переходу до нових економіч-

них форм господарювання та типів виробництва відповідно до концепції соціально-економічного розвитку країни при переході до багатоукладної економіки;

- зміну всієї системи фінансування, кредитування;
- створення необхідної інфраструктури в АПК (страхування, інформаційно-консультаційне обслуговування тощо), які були неефективними в радянський період і повністю втратили свої функції в період переходу до вільних цін на початку 1990-х рр., але без яких неможливий процес розширеного відтворення;
- докорінну зміну соціальних умов на селі, зупинення зниження життєвого рівня сільських товаровиробників і деградації селянства.

Таким чином, аграрна реформа передбачала комплексну зміну економічних, організаційних, соціальних та інших факторів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку аграрного сектора економіки.

Основною метою інституціональних перетворень сільського господарства мало стати підвищення ефективності виробництва на основі поетапного створення зацікавленого ефективного власника, який формується в процесі утворення багатоукладної економіки з перехідним періодом, здорової конкуренції підприємств різних форм власності й господарювання, еквівалентного обміну між промисловістю та сільським господарством, формування ринкової інфраструктури й ефективної державної соціальної політики щодо сільського населення. Саме ці умови роблять інституціональні перетворення якісним реформуванням соціально-економічного устрою в країні, де внутрішній імпульс задає держава, перетворюючи його на фактор внутрішніх змін елементів аграрної економічної системи.

Дослідження показують, що економічні інститути сільського господарства не можна розглядати ізольовано від економічних інститутів держави. Їх склад визначає в цілому економічну систему країни. Нами запропонована класифікація, що розглядає інститути сільського господарства й сільських територій більше з позиції управління процесами аграрних реформ (див. рис.). Вона досить умовна й тільки деякою мірою дає змогу аналізувати соціально-економічні процеси в сільському господарстві через те, що в умовах перехідної економії склалася ситуація, у якій аграрні інститути сформувалися стихійно, практично без участі держави.

За період реформ у країні відповідно до ліберальної доктрини трансформації економіки сформувалася "викривлена" система інститутів, що не могло не позначитися на сільськогосподарському ринку. Особливого прояву це набуло в цінових і фінансово-кредитних інститутах.

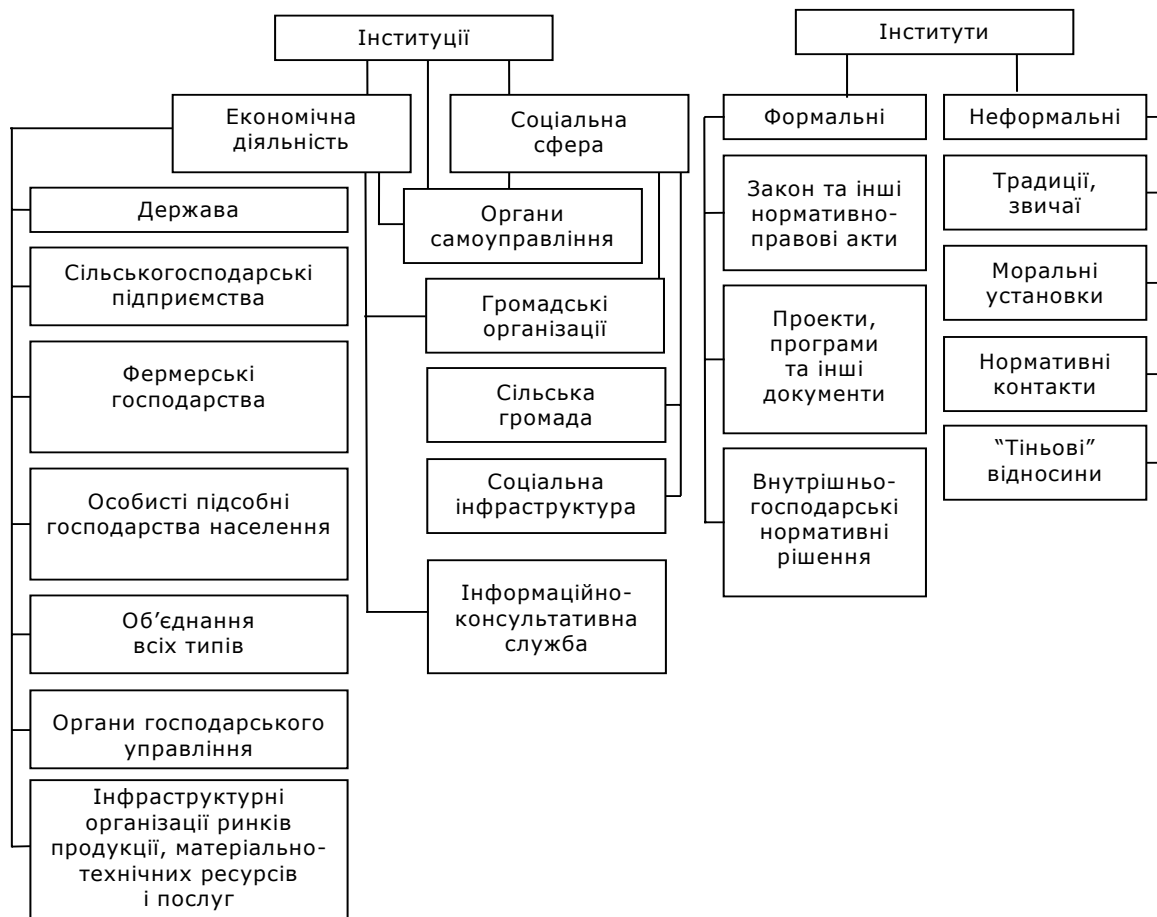


Рис. Класифікація інститутів АПК

З перших кроків інституціональних перетворень намітився розвиток принципово нових зв'язків між господарськими суб'єктами з використанням ринкових інструментів, формування відповідних норм економічної поведінки, які раніше пригнічувалися державним механізмом управління аграрним сектором.

Разом з тим, згідно з офіційною доктриною Уряду України, головною метою було створити умови для утворення в країні великих приватних підприємств, надати їм повну економічну свободу. Відповідно до цього в економіці сформувався олігархічний капіталізм, який орієнтований в основному на сировинні ресурси й не забезпечує оптимальних міжгалузевих пропорцій розвитку.

Сільське господарство втратило необхідні інвестиції й державну підтримку. На відміну від описаних Т. Вебленом американських великих власників, вітчизняні олігархи саботували не тільки оптимальне господарювання, а й просте відтворення в життєво важливій сфері економіки – сільському господарстві. За задумом ліберальних реформ, ліквідація колишніх форм власності, руйнування сформованих механізмів організації й управління виробництвом, заміна їх на ринкові відносини повинні привести до такої зміни стереотипів поведінки господарських суб'єктів, що знаменувала б

створення класу ефективних приватних власників у сільському господарстві й у суміжних галузях агропромислового комплексу. Однак цього не відбулося, і більша частина сільськогосподарських товаровиробників опинилася на межі банкрутства. Разом з тим, невдачі інституціональної політики пояснюються також тим, що нові власники засобів виробництва в АПК виявилися не в змозі відновити нормальне відтворення своїх функцій, у тому числі з регулювання паритету цін, контролю за грошово-фінансовими потоками, проведення активної науково-технічної й інноваційної політики, правового забезпечення контрактної системи, захисту прав сільських товаровиробників і найманих робітників АПК.

У зв'язку із цим, з погляду економіки країни в цілому й особливо її аграрного сектору перетворення доцільно було проводити, виходячи з теоретичних основ інституціоналізму. При цьому мова йде як про початкову стадію реформ, шанс ефективного проведення яких виявився вже втраченим, так і про сучасну ситуацію, коли реформуванню підлягають структури, що вже склалися в попередні роки й мають у своїй більшості квазіринковий характер.

Об'єктивна необхідність використання на сучасному етапі основ інституціоналізму для перетворення аграрної сфери зумовле-

на також тим, що процес аграрного реформування практично опинився у безвихідній ситуації через застосування радикальних методів перетворення такого консервативного цілісного соціально-економічного інституту, як село.

Інституціональний напрям, у свою чергу, орієнтує проведення процесу реформування на основі еволюційного підходу, що особливо важливо для аграрної сфери економіки, яка відрізняється своїм консерватизмом.

Отже, існує необхідність досліджувати основні етапи проведення інституціональних перетворень в аграрному секторі економіки.

**Висновки.** Визначено, що головна особливість інституціоналізму полягає в тому, що цьому економічному напрямку при вивченні економічних процесів властивий вихід на стик з іншими суспільними науками, його поєднання із правознавством, історією, іншими науками. Нова інституціональна теорія розглядає новий вид відносин, з'являються нові обмеження, тісно пов'язані з існуванням інституціонального середовища й утворення витрат. Неоінституціоналізм передбачає новий підхід до розуміння обмежень, у межах яких приймаються господарські рішення в реальних умовах. Ми виділяємо декілька методологічних підходів, які дають змогу виділити кілька блоків, що визначають відносини економічних суб'єктів. До таких блоків ми відносимо: технологічний, організаційний, врахування інституціонального середовища, трансакційний та структурно-функціональний підхід.

### Список використаної літератури

1. Ахмедуев А. Роздержавлення й розвиток форм власності / А. Ахмедуев // Питання економіки. – 1991. – № 4. – С. 48.
2. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський, Н.П. Особа, З.П. Березівський // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 18–25.
3. Кулаєць М.М. Інновації у розвитку підприємництва в аграрній сфері / М.М. Кулаєць, О.Д. Витвицька, П.М. Музика, В.А. Скрипниченко // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 55–63.
4. Майовець Є.Й. Теорія аграрних відносин : навч. посіб. / Є.Й. Майовець. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 276 с.
5. Макаренко В.П. Критика методології соціального познання М. Вебера / В.П. Макаренко // Филос. науки. – 1984. – № 6. – С. 105–116.
6. Малий І.Й. Держава і ринок: філософія взаємодії : монографія / [І.Й. Малий, М.І. Діба, М.К. Галабурда ; за заг. та наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.Й. Малого]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – 358 с.
7. Малік М.Й. Інституціоналізація аграрного підприємництва: трансформація та ефективність / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 132–139.
8. Мамчук В.А. Інститути аграрного ринку: теоретичні аспекти / В.А. Мамчук // Економіка АПК. – 2010. – № 10. – С. 151–156.
9. Месель-Веселяк В.Я. Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 3–12.
10. Мочерний С.В. Економічна теорія : навч. посіб. / С.В. Мочерний. – К. : Академія, 2003. – 656 с.
11. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СOT і ЕС / Т.О. Осташко. – К. : Ін-т сільського розвитку, 2005. – 70 с.
12. Очерки экономической антропологии. – М. : Наука, 1999. – С. 84.
13. Рижук С.М. Державне регулювання аграрного сектора та перехід на інноваційну модель розвитку / С.М. Рижук // Економіка АПК. – 2002. – № 7. – С. 14–23.
14. World Trade Report 2003. – Geneva : WTO, 2003. – 242 p.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2013.

### **Аникеенко В.Н. Необходимость проведения институциональных преобразований в агропромышленном комплексе Украины**

*В статье обоснованы социально-экономическая сущность и необходимость проведения институциональных преобразований в АПК. Исследованы их социально-экономические условия, разработана институциональная модель влияния инновационного потенциала на социально-экономическое развитие АПК, предложены принципы государственного воздействия на восстановление инновационного потенциала.*

**Ключевые слова:** агропромышленный комплекс, инновационный потенциал, институциональная модель, институциональные преобразования.

### **Anikeenko V. The need of holding institutional transformation in agro-industrial complex in Ukraine**

*In the article author proved social and economical essence and the need of holding institutional transformation in agro-industrial complex. Examined their social economical conditions, made institutional model of the influence of innovation potential on social economical development of agro-industrial complex, offered the principles of governmental influence on recreation innovative potential.*

*In the last ten years in the world Ukrainian economy science were spread the ideas of institutions. Learning the system of relations between state and governmental subjects, individuals and state, governmental subjects and other individuals and also between organizations which provide functioning of this system, in wide meaning the concept of institutions is included.*

*Found out that the main peculiarity of institutions is that in this economical way in learning economical processes particular coming out on butt with other social science, it combination with science of law, science, other science. The new institutional theory examines new type of relations, appear new limitations which are tightly connected with existence institutional environment and formation of expenses. Reinstitution foresee new approaches to understanding the limitations, in the limits of which are took economical decisions in real conditions. We mark few methodological ways which give possibility to mark few blocks which determine terms of economical subjects. To these blocks we refer: technological, organizing, taking in the account institutional environment, transactional structural and functional approach.*

**Key word:** *agro-industrial complex, innovation potential, institutional model, institutional reform.*